

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра загальної та практичної психології

Кваліфікаційна робота
(магістра)

з теми: **«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МОЛОДИХ ВЧИТЕЛІВ
ДО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ»**

Виконала: студентка 2 курсу
Ps2-M23z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
Гончарова Валентина Олегівна

Керівник:
Чайковська Оксана Миколаївна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри
загальної та практичної психології

Рецензент:
Онуфрієва Ліана Анатоліївна,
доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри
загальної та практичної психології

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МОЛОДИХ ВЧИТЕЛІВ	9
1.1. Методологічні засади дослідження проблеми професійного самовдосконалення молодого вчителя в умовах сучасної освітньої системи.....	9
1.2. Педагогічні задачі в практичній роботі молодих вчителів.....	26
1.3. Основні рівні сформованості у вчителів-початківців умінь до розв'язування педагогічних задач	35
Висновки до першого розділу.....	42
РОЗДІЛ 2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МОЛОДИХ ВЧИТЕЛІВ ДО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ.....	44
2.1. Програма експериментального дослідження	44
2.2. Вивчення сформованості у молодих вчителів готовності до розв'язування педагогічних задач	46
Висновки до другого розділу	61
РОЗДІЛ 3. ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ У МОЛОДИХ ВЧИТЕЛІВ ГОТОВНОСТІ ДО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАДАЧ	63
3.1. Психологічні умови формування у молодих вчителів готовності до розв'язування та використання педагогічних задач.....	63
3.2. Рефлексивне навчання вчителів-початківців умінню розв'язувати педагогічні задачі	73
Висновки до третього розділу	89
ВИСНОВКИ	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	94

ВСТУП

Проблема підготовки педагогів до вирішення професійних завдань залишається важливим і актуальним напрямом дослідження, який привертає увагу як науковців, так і практикуючих учителів. Від її розв'язання залежить успішність гуманізації освіти та розвиток загальної культури в суспільстві. Як же оволодіти педагогічною майстерністю та навчитися ефективно вирішувати педагогічні задачі? Чи можливо опанувати творчий підхід у педагогіці? Ці питання хвилюють не одне покоління педагогів. Досвід показує, що труднощі у вирішенні педагогічних завдань виникають не лише у молодих фахівців, але й у досвідчених педагогів.

Сьогодення висуває нові вимоги до вчителя, який повинен бути конкурентоспроможним, прагнути постійного професійного вдосконалення та саморозвитку. Успішний педагог має поєднувати теоретичну базу зі здатністю аналізувати власні професійні можливості, аби на їх основі розробити план розвитку своєї кар'єри на будь-якому її етапі.

Наше дослідження спирається на значний теоретичний та методологічний доробок у сфері професійної підготовки педагогів. Зокрема, ці питання детально висвітлені у працях таких учених, як О. Абдулліна, О. Акімова, В. Андрущенко, Б. Брилін, С. Гончаренко, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Кузьміна, В. Луговий, Н. Ничкало, Н. Побірченко, В. Семиченко, С. Сисоєва та інших.

Філософські аспекти саморозвитку особистості розкриваються у роботах М. Бердяєва, Е. Коваленко, Л. Сідака та інших; психологічний вимір цієї проблематики досліджували К. Абульханова-Славська, І. Бех, Н. Бітянова, М. Боришевський, Л. Коростильова, Г. Костюк, С. Максименко, Г. Олпорт, К. Роджерс та інші. Педагогічний аспект саморозвитку висвітлено в працях С. Альошиної, В. Андрєєва, О. Власової, Н. Григор'євої, В. Семиченко та інших. Також варто згадати праці, присвячені темам самовиховання та

самовдосконалення особистості, серед яких роботи А. Калініченка, Л. Рувинського, М. Сметанського тощо.

Зарубіжні дослідження, що стосуються проблеми саморозвитку особистості, представлені роботами таких авторів, як А. Athan, L. Boyce, A. Dachner, K. Deosthali, V. Lalande, K. Orvis, C. Yang та інших.

Сучасні вимоги до підготовки майбутніх викладачів були визначені у працях В. Андрущенко, Я. Болюбаша, В. Кременя. Проблеми професійної підготовки студентів у закладах вищої освіти детально розглянуті в дослідженнях А. Алексюка, Г. Козлакової, В. Майбороди, В. Манька, О. Ярошенко. Діяльності викладачів вищої школи присвячені праці О. Гури, О. Мороза, В. Юрченка. Питання професіоналізму педагогів досліджували С. Вітвицька, Н. Дем'яненко, З. Курлянд та інші.

Аналіз наукового доробку зазначених дослідників свідчить, що одним із ключових чинників удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів є застосування педагогічних задач в освітньому процесі. Саме здатність ефективно вирішувати педагогічні задачі є важливою умовою успішного виконання професійних обов'язків молодих учителів.

Попри значну кількість наукових робіт, які розглядають різні аспекти професійного розвитку педагогів, питання комплексного підходу до безперервного професійного саморозвитку майбутніх учителів залишається недостатньо висвітленим. Більшість досліджень фокусується на окремих аспектах підготовки педагогів за різними спеціалізаціями, тоді як комплексні роботи, що містять теоретичне і методологічне обґрунтування підготовки до безперервного саморозвитку, є рідкісними. Як результат, в Україні спостерігається нестача педагогів, здатних працювати відповідно до сучасних освітніх стандартів і технологій, а також забезпечувати власний професійний розвиток.

Володіння педагогами сучасними методиками, прийомами та інноваційними технологіями для розв'язання педагогічних задач сприятиме

ефективному вирішенню завдань виховання і розвитку школярів на науково обґрунтованій основі.

Наукові дослідження М. Данилка, О. Ємця, Н. Зубанової та інших, а також аналіз практичної діяльності свідчать про те, що значна частина педагогів виявляє недостатній рівень підготовки до виконання своїх професійних функцій. Це проявляється у відсутності належного авторитету серед адміністрації закладів освіти та учнів, а також у браку компетентності в їхній професійній діяльності.

Ключовою інтегральною якістю, що визначає ефективність роботи педагогів, є здатність до професійного мислення. Саме ця риса сприяє розвитку педагогічної спостережливості, вмінню планувати та аналізувати навчально-виховний процес.

Одним із найважливіших результатів професійного мислення є компетентне вирішення педагогічних завдань. Очевидно, що підготувати такого педагога за допомогою виключно ілюстративно-пояснювальних методів навчання неможливо. Творчість, активність і самостійність у прийнятті рішень не виникають стихійно, а формуються завдяки цілеспрямованому освітньому процесу в закладах вищої освіти. Одним із найбільш ефективних підходів до вирішення цієї проблеми є широке впровадження інтерактивних методів навчання.

Застосування проблемних методів навчання сприяє розвитку професійного мислення та здатності вирішувати професійні завдання. Однак на шляху до інтеграції професійних ситуацій у процес підготовки педагогів виникають труднощі, зумовлені браком адаптованих і специфічних технологій для їх вирішення.

Молоді педагоги часто змушені діяти інтуїтивно, методом проб і помилок або за аналогією з діями досвідчених колег. Унаслідок цього їхні педагогічні дії часто мають ситуативний характер. Це може ускладнювати адаптацію молодих спеціалістів до професійного середовища, обмежуючи їхній арсенал перевіреними власним досвідом методами і навичками.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена протиріччям між необхідністю вирішення великої кількості професійних завдань і педагогічних задач молодими вчителями та відсутністю чітко обґрунтованих технологій підготовки майбутніх педагогів у системі освіти.

Об’єкт дослідження – професійна підготовка молодих педагогів.

Предмет дослідження – психологічні особливості підготовленості молодих педагогів до розв’язування педагогічних задач.

Мета дослідження – визначити основні соціально-психологічні фактори, які впливають на здатність молодих педагогів ефективно вирішувати педагогічні завдання.

Завдання дослідження:

1. Провести психологічний аналіз особливостей педагогічної діяльності молодих педагогів.
2. Розробити діагностичні методи для оцінки сучасного рівня готовності молодих вчителів до безперервного професійного самовдосконалення та вирішення педагогічних завдань.
3. Емпірично оцінити рівень сформованості навичок вирішення педагогічних завдань у педагогів-початківців.
4. Визначити рівень розвитку мотиваційних, змістовних і процесуальних компонентів готовності молодих вчителів до застосування педагогічних завдань у професійній діяльності.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури для вивчення ключових концепцій і категорій дослідження; аналіз навчальної документації з метою оцінки сучасного стану досліджуваної проблеми; узагальнення, абстрагування, класифікація й проектування для розробки теоретичних основ і науково-методичних підходів до формування готовності педагогів до безперервного професійного розвитку; *емпіричні:* спостереження, анкетування, опитування, тестування, експертне оцінювання, самооцінка, експериментальне дослідження для перевірки організаційно-педагогічних умов і методів

формування готовності педагогів до професійного розвитку й вирішення педагогічних завдань; методи математичної статистики: застосування статистичних інструментів для обробки отриманих даних і підтвердження результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження. Психодіагностичне дослідження проводилося на базі Комунального закладу Вінницького ліцею № 15, Комунального закладу Вінницького ліцею № 21, Комунального закладу Вінницького ліцею № 22, Комунального закладу Вінницького ліцею № 33. До дослідження було залучено 60 молодих педагогів.

Теоретичне значення дослідження полягає у здійсненні системного аналізу основних понять, які відображають специфіку та сутність формування готовності молодих педагогів до постійного професійного саморозвитку. У ході дослідження було теоретично обґрунтовано поняття «професійний саморозвиток», «готовність майбутнього педагога до професійного саморозвитку» та «готовність до вирішення педагогічних завдань». Визначено психолого-педагогічні основи процесу формування готовності педагогів-початківців до саморозвитку, які можуть бути використані для підвищення ефективності їхньої професійної підготовки. Сформульовано основні закономірності та принципи підготовки майбутніх учителів до постійного професійного вдосконалення.

Практичне значення дослідження полягає у розробці, обґрунтуванні, апробації та впровадженні технології, спрямованої на формування готовності молодих педагогів до професійного саморозвитку. Запропонований комплекс організаційно-педагогічних умов, методів, форм та технологій може бути використаний для вдосконалення професійної підготовки вчителів-початківців, сприяючи їхній здатності до постійного розвитку. Результати дослідження можуть знайти практичне застосування при створенні лекційних курсів, семінарів, спеціалізованих курсів, практичних занять і тренінгів із психології в закладах вищої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи відображено в публікаціях автора, обговорено на засіданнях кафедри загальної та практичної психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Результати проведеного дослідження доповідалися автором та отримали схвалення на таких міжнародних конференціях: на XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 23 квітня 2024 р.); на X Міжнародній науково-практичній конференції «Scientific trends in the development of science and education», (Салоніки, Греція, 04-06 листопада 2024 р.).

Публікації. Гончарова В.О. Особливості формування у молодих вчителів готовності до розв'язування педагогічних задач. *Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі: Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції*, 15 лютого 2024 р. / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2024. С.34–36.

Чайковська О.М., Гончарова В.О. Психологічні умови формування у молодих вчителів готовності до розв'язування та використання педагогічних задач. *Abstracts of X International Scientific and Practical Conference*, November 04-06, 2024, Thessaloniki, Greece. Pp. 224-226. URL: https://eu-conf.com/events/scientific-trends-in-the-development-of-science-and-education/?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=EU-CONF-Sbornik_materialov_konferencii_opublikovan&utm_content=807845238

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (97 найменувань). Робота містить 9 таблиць та 2 рисунки.

ВИСНОВКИ

На основі результатів проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

Сучасні соціально-політичні трансформації, актуалізація питань національного державотворення та духовного оновлення суспільства, а також перехід до нових економічних реалій підкреслюють необхідність якісної підготовки педагогів до професійної діяльності в умовах сьогодення. Особливу важливість набуває етап професійного становлення молодих учителів, під час якого випускники закладів вищої освіти адаптуються до нових професійних викликів і поступово інтегруються в освітній процес.

Теоретичний аналіз проблеми дозволив зробити висновок, що рівень адаптації та успішності проходження етапу професійного становлення молодими педагогами можна оцінювати за їхньою здатністю розв'язувати педагогічні задачі та рівнем сформованості комунікативної компетентності.

У ході емпіричного дослідження для оцінки підготовленості молодих учителів до розв'язання та використання педагогічних задач було використано такі кількісні показники: коефіцієнт сформованості мотиву (КМ) для мотиваційного компонента, коефіцієнт засвоєння знань (КЗ) для змістового компонента, коефіцієнт сформованості умінь (КП) для процесуального компонента та коефіцієнт сформованості самооцінки діяльності (КР) для рефлексивного компонента.

Результати констатувального етапу експерименту, спрямованого на визначення готовності молодих педагогів до розв'язання та використання педагогічних задач, засвідчили, що переважна більшість учителів-початківців демонструють середній рівень сформованості окремих компонентів цієї готовності.

Мотиваційний компонент був виявлений на низькому рівні у 36 % молодих педагогів, середній рівень продемонстрували 49 %, а високий — лише 15 %. У змістовому компоненті 56 % вчителів-початківців показали

низький рівень сформованості, 44 % — середній, і жоден із опитаних не досяг високого рівня.

Процесуальний компонент готовності виявився низьким у 48 % респондентів, на середньому рівні у 50 %, і лише 2 % досягли високого рівня. Рефлексивний компонент також виявив певні недоліки: низький рівень у 36 % молодих педагогів, середній — у 52 %, а високий рівень був зафіксований у 12 % опитаних.

У процесі професійної адаптації молоді вчителі стикаються з труднощами, обумовленими як особистісними, так і психологічними чинниками. Значна частина об'єктивних проблем професійного становлення залишаються без належної уваги з боку адміністрації шкіл та методичних служб, які повинні забезпечувати підтримку педагогів на етапі їх адаптації до професії. Часто молоді педагоги недооцінюють труднощі, пов'язані із застосуванням теоретичних знань для вирішення педагогічних завдань. Це можна пояснити тим, що багато з них виконують свої професійні обов'язки на емпіричному рівні, через що вони не завжди усвідомлюють необхідність обґрунтування своїх дій і рішень у конкретних ситуаціях.

Проведене дослідження підтвердило припущення про важливість розробки програми, спрямованої на формування у молодих педагогів готовності до розв'язування педагогічних задач та розвиток їх комунікативної компетентності. Це дозволить підвищити ефективність засвоєння професійних функцій.

Дослідження також встановило, що психологічні умови, які сприяють формуванню готовності до вирішення педагогічних задач, є сукупністю факторів, що забезпечують результативність освітнього процесу в закладах освіти.

Розроблено основні психологічні умови, необхідні для ефективного формування готовності молодих педагогів до професійної діяльності. До них належать: мотивоване впровадження педагогічних задач у процес підготовки викладачів; збагачення професійної підготовки знаннями щодо розв'язання

та використання педагогічних задач; створення і цілеспрямоване застосування різних типів педагогічних задач, що відповідають специфіці діяльності вчителя; впровадження активних методів навчання та сучасних інформаційних технологій. Для впровадження цих умов необхідно модернізувати освітній процес шляхом оновлення навчальних засобів і вибору найбільш ефективних методів підготовки.

Одним із перспективних підходів до розвитку здатності молодих учителів розв'язувати педагогічні задачі є рефлексивне навчання. Цей підхід передбачає, що педагоги досліджують основи створення педагогічних рішень, аналізують принципи їх розробки, оцінюють критерії ефективності та визначають умови їх реалізації на практиці. Також організовується активна взаємодія між учителями-початківцями під час пошуку оптимальних педагогічних рішень. Загальні теоретичні положення співвідносяться з конкретними прикладами та варіантами педагогічних рішень, що вже були реалізовані.

У навчальному процесі рефлексивний підхід має забезпечувати: рефлексію педагогами власних когнітивних труднощів у прийнятті педагогічних рішень, їх аналіз, узагальнення та корекцію; оволодіння методологією розв'язання педагогічних задач; розвиток категоріального мислення та формування конструктивно-методичних схем для вирішення педагогічних завдань; проведення психолого-педагогічних тренінгів, спрямованих на адаптацію психолого-педагогічних знань до практичних завдань; формування інтегрованої навички використання теоретичних знань для аналізу та вирішення педагогічних ситуацій.

Такий підхід створює основу для професійного розвитку молодих педагогів, сприяючи їх здатності ефективно працювати у складних освітніх умовах.

У рамках організації такого навчання доцільно застосовувати ділові ігри, які базуються на принципах групового та колективного розв'язання педагогічних задач аналітичного і конструктивного характеру.

Основний результат цього підходу полягає у формуванні особистісного ставлення молодих учителів до певних психолого-педагогічних концепцій; підвищенні рівня систематичності та усвідомленості психолого-педагогічних знань, а також у розвитку мотивації та навичок самостійної діяльності у педагогів-початківців.

Водночас проведене дослідження не охоплює всіх можливих аспектів тематики. Перспективними напрямками для подальших наукових розвідок є аналіз зарубіжного досвіду підготовки молодих педагогів із особливою увагою до використання інноваційних методів і засобів навчання. Це включає інтеграцію інформаційних технологій і мультимедійних ресурсів у процес розв'язання та практичного застосування педагогічних задач.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторські педагогічні технології в освітньо-виховному середовищі вищої школи : колективна монографія. Вінниця, ТОВ «НіланЛТД», 2015. С. 56–71.
2. Акімова О.В. Формування творчого мислення в процесі рішення розумових задач. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Гол. ред. : Н.С. Побірченко та ін. Умань, 2007. Вип. 19. С. 144 –150.
3. Акімова О.В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти : монографія. Вінниця. : Балюк І. Б. , 2007. 351 с.
4. Алпатова В.В. Психологічний супровід саморозвитку професійних здібностей у педагогів. *Шкільному психологу. Усе для роботи*. 2012. № 11. С. 2–5.
5. Алфімов В.М., Мельничук В.М. Розробка і реалізація програми індивідуального розвитку і саморозвитку творчої особистості ліцеїста. *Рідна школа*. 2005. № 5. С. 26–29.
6. Аніщенко В., Падалка О. Культурологічний підхід у професійній підготовці вчителя [Електронний ресурс]. *Освіта дорослих : теорія, досвід, перспективи*. 2013. Вип. 6. С. 103–107. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2013_6_14.
7. Артюшина М.В. Психологічні та педагогічні основи підготовки студентів економічних спеціальностей до інноваційної діяльності : монографія. Київ : КНЕУ, 2009. 271 с.
8. Балл Г.О. Гуманізація загальної та професійної освіти: суспільна актуальність і психолого-педагогічні орієнтири [неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи]. Київ : Віпол, 2000. 158 с.

9. Балл Г.О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). 2-ге вид., доп. Житомир : ПП «Рута» ; Волинь, 2008. 232 с.
10. Белікова Ю.А. Наукова категорія «професійний саморозвиток»: аспекти аналізу в історичній ретроспективі. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2013. № 3. С. 15–19.
11. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка : схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
12. Бех І. Виховання особистості: У 2 кн.: навч.-метод. посібник. Київ : Либідь, 2003. Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. 280 с.
13. Бех І. Виховання особистості: У 2 кн.: навч.-метод. посібник. Київ : Либідь, 2003. Кн.2: Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. 344 с.
14. Бех І.Д. Психологічні джерела виховної майстерності: навчальний посібник. Київ : «Академвидав». 2009. 248 с.
15. Биков В.Ю. Класифікація засобів навчання. *Інформаційні технології і засоби навчання: зб. наук. праць / за ред. В.Ю. Бикова, Ю.О. Жука / Інститут засобів навчання АПН України*. Київ : Атіка, 2005. С. 39–60.
16. Бистрюкова А.Н. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх вчителів початкових класів засобами проективної технології : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Ялта, 2009. 248 с.
17. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід : рефлексивний аналіз застосування. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи / [за заг. ред. О.В. Овчарук]. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
18. Боришевський М.Й. Духовні цінності як детермінанта розвитку і саморозвитку у особистості. *Педагогіка і психологія*. 2008. № 2. С. 49–57.

19. Будник О.Б. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : дис. .. д-ра пед. наук : 13.00.04. Житомир. 2015. 552 с.
20. Василенко Л.П., Василенко І.А. Психолого-педагогічні умови активізації особистісно-професійного саморозвитку майбутнього педагога [Електронний ресурс]. *Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації*. 2011. № 2. Режим доступу: <http://www.socialscience.com.ua/публікація/505>.
21. Васянович Г.П. Методологічні контексти педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 3. С. 9–30.
22. Вієвська М.Г., Красовська Л.І. Мотивація професійного саморозвитку у реалізації стратегії формування управлінських компетенцій. *Вища школа*. 2010. № 3. С. 89–104.
23. Власенко О. Особливості формування освітньо-виховних систем. *Тенденції модернізації національних освітніх систем: збірник наукових праць* / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 158 с.
24. Вознюк О.В. Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика : монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2012. 708 с.
25. Волошина О.В. Використання інтерактивних методів навчання при викладанні дисциплін педагогічного циклу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія : зб. наук. праць. Випуск 48 / Редкол. : В.І. Шахов (голова) та ін. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. С. 13–16.
26. Гаврілова Л.Г. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами мультимедійних технологій : монографія. Київ : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. 403 с.
27. Галузяк В.М., Сметанський М.І., Шахов В.І. Педагогіка : навч. посіб. 2-е вид., випр. і доп. Вінниця : «Книга-Вега», 2003. 416 с.

28. Галузяк В.М. Підготовка майбутніх учителів у контексті особистісно зорієнтованого підходу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія : Педагогіка і психологія : зб. наук. праць. Випуск 42. Ч.2. / Редкол. : В.І. Шахов (голова) та ін. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. С. 162–169.
29. Гандабура О.В. Професійний саморозвиток майбутніх учителів початкових класів як педагогічна проблема [Електронний ресурс]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, II(10), Issue: 20, 2014. С. 58–62. Режим доступу: www.seanewdim.com
30. Гандабура О.В. Педагогічні засади професійного саморозвитку майбутніх учителів початкових класів : навч. посіб. Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. Хмельницький : Вид-во ХГПА, 2013. 99 с.
31. Гладкова В.М., Пожарський С.Д. Основи акмеології : підручник. Львів : Новий світ-2000, 2007. 320 с.
32. Глосарій основних термінів професійної освіти і навчання / Т. М. Десятов; за загал. ред. Н.Г. Ничкало. Київ : Видавництво «АртЕк», 2009. 192 с. 124.
33. Глузман О.В. Базові компетентності : сутність та значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 51–61.
34. Гомонюк О.М. Особистісний аспект діяльності майбутнього педагога – спосіб його саморозвитку та самореалізації. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького*. Серія педагогічні науки / [гол. ред. О.В. Діденко]. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2016. №4(6). С. 52–62.
35. Гомонюк О.М. Професійно-педагогічна культура педагога як необхідна умова його професійного саморозвитку. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. пр. Випуск 47 / Редкол. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. С. 149–154.

36. Гомонюк О.М. Формування професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів : монографія. Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2011. 399 с.
37. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям. Київ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2010. 308 с.
38. Горовенко О.А. Створення професійного портфоліо як засіб самопрезентації вчителя [Електронний ресурс]. *Завучу. Усе для роботи.* № 9-10 (81–82). 2012. Режим доступу : <http://journal.osnova.com.ua/download/29-81-28104.pdf>
39. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти : монографія. Київ : НПУ, 2004. 243 с.
40. Гуревич Р.С. Використання сучасних технологій навчання у ВНЗ [Електронний ресурс]. *Теорія і практика управління соціальними системами.* 2014. № 2. С. 3–10. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2014_2_3. 417.
41. Дереза І.С. Взаємозв'язок навчання і самоосвітньої діяльності в професійному саморозвитку студентів [Електронний ресурс]. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти.* 2014. Вип. 8. С. 124–127. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ozfm_2014_8_38.
42. Досвід професійного саморозвитку молодого педагога : матеріали науково-практичної інтернет-конференції / Уклад. Н.В. Розіна. Черкаси : Вид-во ОІПОПП. 2014. 106 с.
43. Драгнєв Ю. Професійний і особистісний саморозвиток майбутнього вчителя фізичної культури як необхідна умова професійного вдосконалення. *Педагогіка і психологія професійної освіти.* 2011. № 4. С. 132–138.
44. Дубасенюк О.А. Професійна педагогічна освіта: методологія. теорія, практика : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 400 с.

45. Дяченко М. Проблема творчого саморозвитку особистості майбутнього журналіста у процесі професійної підготовки. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2011. № 4. С. 124–131.
46. Жалдак М.І. Система підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі [Електронний ресурс]. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 2 : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. 2011. № 11. С. 3–15. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_2_2011_11_3.
47. Зязюн Л.І. Саморозвиток особистості в освітній системі Франції: монографія. Київ; Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. 386 с.
48. Іванова С.В. Функціональний підхід до визначення професійної компетентності вчителя біології та організація її вдосконалення в закладі післядипломної освіти. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2008. Вип. 42. С. 106–110.
49. Ільєнко О.Л. Системний та синергетичний підходи як методологічна основа дослідження проблеми конкурентоспроможності фахівця. *Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія»*. Харків, 2015. Вип. 47. С. 125–134.
50. Іонова О.М. Системний та синергетичний підходи у педагогічних дослідженнях : навчальний посібник. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2011. 50 с.
51. Квас В.М. Професійне самовдосконалення майбутніх учителів хімії як педагогічна проблема. Режим доступу : <http://www.vspu.edu.ua>.
52. Клопота Є.А. Тренінг самопізнання та саморозвитку : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Держ. вищ. навч. закл. «Запоріж. Нац. ун-т» м-ва освіти і науки, молоді та спорту України. Запоріжжя : ЗНУ, 2013. 207 с.
53. Коберник О.М. Сучасні проблеми впровадження проектної технології на уроках трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2011. № 3. С. 36.

54. Коваль О.Є. Активізація професійного саморозвитку аспірантів – майбутніх викладачів вищої економічної школи [Електронний ресурс]. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 2. С. 95–99. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2014_2_18.
55. Козяр М.М., Кузик А.Д. Застосування мультимедійних телекомунікаційних технологій у навчально-виховному процесі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр.* / Редкол. : І.А. Зязюн (голова) та ін. Київ-Вінниця, 2006. Вип. 10. С. 340–345.
56. Кокарева Е.О. Евристичне навчання як засіб творчого саморозвитку майбутніх педагогів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.09. Тернопіль, 2012. 19 с.
57. Колодницька О.Д. Стимулювання професійного саморозвитку майбутнього вчителя гуманітарного профілю засобами проектних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький : Б.В., 2012 . 20 с.
58. Коломієць А.М. Інформаційна культура вчителя початкових класів: монографія. Вінниця : ВДПУ, 2007. 379 с.
59. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / [колект. моногр. / під. заг. ред. О. В. Овчарук]. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
60. Костенко М.А. Критерії та показники професійно-творчого саморозвитку майбутнього вчителя. *Проблеми сучасного мистецтва і культури : Проблеми професійної педагогічної діяльності : зб. наук. праць*. Київ : Науковий світ, 2002. С. 59–63.
61. Костєва Т.Б. Значення інформаційної компетентності в професійному саморозвитку майбутнього фахівця з соціальної роботи. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]*

- комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Педагогіка. 2014. Т. 246, Вип. 234. С. 41–46.
62. Кремень В.Г. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті і формування інформаційного суспільства. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2006. № 6. С. 5–9.
 63. Кривильова О.А. Формування у майбутніх вчителів готовності до самостійної творчої діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2006. 24 с.
 64. Крижановська З.Ю. Самореалізація людини як запорука її саморозвитку. *Соціальна психологія*. Київ : Вид-во Укр. Центру політичного менеджменту, 2009. № 3 (35). С. 95–100.
 65. Кубрак С.В. Педагогічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю засобами інформаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2012. 20 с.
 66. Кужельний А.В. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутнього вчителя технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2014. 20 с.
 67. Кузікова С.Б. Психологія саморозвитку : навч. посіб. Суми : МакДен, 2011. 149 с.
 68. Кулик Є.В. Підготовка майбутніх вчителів до дослідницької діяльності. Дрогобич : Коло, 2004. 381 с.
 69. Лаврінченко О.А. Педагогічна майстерність у професійному саморозвитку вчителя XIX століття : історико-педагогічний аспект [Електронний ресурс]. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2011. Вип. 14. С. 105–109. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2011_14_27.
 70. Лемак М.В., Петрище В.Ю. Психологу для роботи. Діагностичні методики. Ужгород, в-во Олександри Гаркуші. 2012. 616 с.

71. Лозовецька В.Т. Концептуальні засади професійного саморозвитку сучасної особистості. *Науковий вісник ІІТО НАПН України*. 2011. № 1. С. 33–39.
72. Лосєва Н.М. Саморозвиток викладача вищої школи : [навчальний посібник]. Дніпро: ДонНУ, 2003. 336 с.
73. Максименко С.Д. Психологічні механізми розвитку і саморозвитку особистості. *Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі* : Матер. методол. сем. АПН України, 19 бер 2008 р. Київ : АПН України, 2008. С. 30–37.
74. Міляєва В.Р., Бреус Ю.В. Формування компетентності саморозвитку особистості як основа підготовки майбутнього фахівця [Електронний ресурс]. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Т. VIII. Ч. 7. Режим доступу: <http://elibrary.kubg.edu.ua>.
75. Москальова Я.Ю. Педагогічні умови саморозвитку майбутнього вчителя гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Харків. Нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2015. 20 с.
76. Некрасова С.М. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх магістрів з управління навчальним закладом : автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Запоріжжя : Б.в., 2012. 20 с.
77. Ничкало Н.Г. Професійний розвиток особистості у контексті неперервності. *Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів* : зб. наук. статей / за ред. В.Г. Кременя, М. Ф. Дмитриченка, Н.Г. Ничкало Уклад. : М.В. Артюшина, В.П. Тищенко та ін. Київ : НТУ, 2015. С. 12–24.
78. Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя : монографія / Акімова О. В., Галузяк В. М. [та ін.] Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. 416 с.

79. Паршук С. Професійний саморозвиток і самовдосконалення майбутніх учителів початкових класів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 9(1). С. 191–195.
80. Піддячий В.М. Обґрунтування моделі професійного саморозвитку майбутнього вчителя. *Педагогічний процес : теорія і практика*. 2014. Вип. 1. С. 108–114.
81. Побірченко Н.С. Компетентнісний підхід у вищій школі : теоретичний аспект. *Освіта та педагогічна наука*. 2012. № 3. С. 24–31.
82. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця: монографія / За ред. В.А. Ковальчук. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 204 с.
83. Психологія саморозвитку особистості : збірник наукових праць [Електронний документ] / за ред. Н.В. Чепелевої, Я.Ф. Андреевої. Чернівці Київ, 2016. 284 с.
84. Радул В.В., Краснощок І.П., Лебедик І.В. Дослідження особливостей самореалізації особистості : монографія. Київ : «Імекс-ЛТД», 2009. 352 с.
85. Рибалко Л.С. Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04. Харків, 2008. 45 с.
86. Семиченко В.А. Проблема особистісного розвитку і саморозвитку у в контексті неперервної професійної освіти. *Педагогіка і психологія*. 2010. № 2. С. 46–57.
87. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих : навчально-методичний посібник. Київ : ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
88. Стельмах С.С. Професійний саморозвиток викладача вищої школи як чинник підвищення якості освіти. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету : зб. наук. праць. Серія «Педагогіка»*. Мелітополь, 2012. Вип. 8. С. 76–82.

89. Топчій Г.С. Ігрові педагогічні технології як умова професійного саморозвитку майбутнього вчителя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04. «Харків : Б.в., 2011. 20 с.
90. Федірчик Т.Д. Теоретико-методичні засади розвитку педагогічного професіоналізму молодого викладача вищої школи в процесі науково-педагогічної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 Чернівці. 2016. 452 с.
91. Фрицюк В.А. Аксіологічний підхід до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього вчителя. *Актуальні питання освіти і науки : зб. наук. ст., матеріали IV міжнар. наук.-практ. кон.* Харків : ХОГОКЗ, 2016. С. 460–463.
92. Харченко П.В. Формування готовності до професійного саморозвитку у майбутнього педагога-музиканта : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 21 с.
93. Хлебнікова Т.М. Управління процесом саморозвитку особистості вчителя. *Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць.* Полтава, 2011. С. 280–284.
94. Хрипун В.І. Професійний саморозвиток педагогічного працівника дошкільного навчального закладу у схемах і таблицях. Черкаси : вид-во ЧОПОПП, 2012. 25 с.
95. Шапран О.І. Система інноваційної підготовки майбутнього вчителя в умовах навчально-науково-педагогічних комплексів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2008. 40 с.
96. Шестакова Т.В. Формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 250 с.
97. Ярошенко А.О. Компетентнісний підхід як один із напрямів підвищення якості освіти підготовки фахівців соціальної сфери. *Міжнародний науковий форум : соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент.* 2013. Вип. 14. С. 5–12.